

MEĐUNARODNA
NAUČNA KONFERENCIJA

*Stanje i perspektive
inkluzivnog obrazovanja
u državama Zapadnog Balkana*

ZBORNİK RADOVA

Budva, 2019

Edicija – Obrazovanje i savremeno društvo
TEMATSKI ZBORNIK RADOVA MEĐUNARODNOG ZNAČAJA
Stanje i perspektive inkluzivnog obrazovanja u državama Zapadnog Balkana

Izdavač:

Prosvjetna zajednica Crne Gore, Podgorica
Društvo defektologa Crne Gore, Podgorica

Za izdavača:

Krsto Vuković, predsjednik PZCG

Urednici:

Svetlana Vukašinić, predsjednica DDCG
Krsto Vuković

Naučni odbor (recenzentske komisije):

Dr Vladimir Trajkovski
Dr Goran Nedović
Dr Zlatko Bukvić
Dr Nada Šakotić
Dr Čedo Veljić
Dr Valentina Smolović
Dr Zorica Tončić
Dr Saša Milić
Dr Predrag Zenović
Mr Željko Darmanović
Mr Olivera Leković

Organizacioni odbor:

Svetlana Vukašinić, Krsto Vuković, Miruna Maksimović,
Sara Vuković, Sara Đurašević

Lektura:

Veljko Dedejić, prof.

Dizajn, priprema i štampa:
Impress - Budva

Tiraž:
200

Crna Gora, Budva, 2019

STAVOVI RODITELJA UČENIKA TIPIČNOG RAZVOJA PREMA INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU

Goran M. Nedović¹, Jasmina R. Radojlović², Ivana R. Sretenović¹, Srećko T. Potić²

¹ Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

² Visoka medicinska škola strukovnih studija „Milutin Milanković“, Beograd, Srbija

U ovom radu ispitivani su stavovi i spremnost roditelja dece tipičnog razvoja da prihvate učenike sa smetnjama u razvoju u inkluzivnoj školi. Istraživanje je realizovano u Beogradu i sastoji se iz dve studije. Prva studija sprovedena je na početku primene inkluzivnog obrazovanja, 2012. godine, na uzorku od 586 ispitanika, oba pola. Druga studija realizovana je 2017. godine, na uzorku od 540 ispitanika (oba pola). Stavovi roditelja dece tipičnog razvoja ispitivani su pomoću Upitnika za roditelje. Rezultati istraživanja su pokazali da između dve studije postoje statistički značajne razlike u stavovima roditelja učenika tipičnog razvoja prema inkluzivnom obrazovanju ($F_{2,1124} = 11.128$; $p = .000$), odnosno da su stavovi negativniji u 2017. godini ($M = 1.34$; $SD = 1.051$) nego u 2012. godini ($M = 1.56$, $SD = 0.921$). Rezultati upućuju na zaključak da se negativni stavovi i dalje održavaju i nakon deset godina od zvaničnog uvođenja inkluzivnog obrazovanja u Republiku Srbiju.

Ključne reči: inkluzivno obrazovanje, stavovi, roditelji, deca tipičnog razvoja, deca sa smetnjama u razvoju

ATTITUDES OF PARENTS OF STUDENTS WITH TYPICAL DEVELOPMENT TOWARDS INCLUSIVE EDUCATION

Goran M. Nedović¹, Jasmina R. Radojlović², Ivana R. Sretenović¹, Srećko T. Potić²

¹ University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

² High Medical College of Professional Studies „Milutin Milanković“, Belgrade, Serbia

This paper examines the attitudes and readiness of parents of typical developmental children to accept students with disabilities in an inclusive school. The research was carried out in Belgrade and consists of two studies. The first study was conducted at the beginning of implementation of inclusive education in 2012, on a sample of 586 respondents, both sexes. The second study was carried out in 2017, on a sample of 540 subjects (both sexes). Parents' views of typical developmental children were examined using the Parent Questionnaire. The results of the study showed that between the two studies there are statistically significant differences in the attitudes of parents of students of typical development towards inclusive education ($F_{2,1124} = 11.128$; $p = .000$), respectively, their attitudes were more negative in 2017 ($M = 1.34$; $SD = 1.051$) than in 2012 ($M =$

1 goran.ned@sbb.rs

2 pedja2003@gmail.com

3 ivanasretenovic@fasper.bg.ac.rs

4 sreckopotic@gmail.com

1.56, SD = 0.921). The results point to the conclusion that negative attitudes continue to be maintained after ten years since the inclusive education is official introduced in the Republic of Serbia.

Key words: inclusive education, attitudes, parents, children of typical development, children with disabilities

UVOD

Odgovornost za vaspitanje, socijalizaciju i obrazovanje dece podjednako dele roditelji i škola. Participacija roditelja ili staratelja u školskom životu dece jedan je od važnih faktora koji doprinose postizanju zajedničkih ciljeva. S tim u vezi, ukoliko posmatramo inkluzivno obrazovanje nailazimo na podatke u literaturi koji govore da su jedna od osnovnih prepreka potpunoj i adekvatnoj inkluziji dece sa smetnjama u razvoju stavovi nastavnika, vršnjaka i roditelja dece tipičnog razvoja (Auster, Pyfer, Huettig, 2001; Sretenović, Marković, Milivojević, Kovačić, Rodić, 2014).

Na formiranje stavova utiču iskustva proživljena tokom vremena, te nastaju kao konstrukcije u socijalnim interakcijama i predstavljaju najbolje prediktore ponašanja (Милачић-Видојевић, Елуџић, Каљача, 2010). Džons (Jones, 1984) smatra da inkluzija, sama po sebi, neće promovisati pozitivne stavove ukoliko se interakcija između učesnika ne bude sprovodila po određenom planu i u pažljivo strukturiranom okruženju.

Stavovi i reakcije roditelja dece tipičnog razvoja prema inkluzivnom obrazovanju i prema deci sa smetnjama u razvoju su raznovrsni, složeni i multidimenzionalni i na njih utiču različite interaktivne varijable (Garriek Duhaney & Salend, 2000).

U zavisnosti od kulturoloških i socijalnih vrednosti, kao i uticaja brojnih društvenih promena egzistiraju pozitivni, odnosno negativni stavovi prema pripadnicima manjinskih grupa, u ovom slučaju dece sa smetnjama u razvoju. Tradicionalno posmatrano, u našoj kulturi, deca sa smetnjama u razvoju su još uvek opažena kao drugačija, pa su i stavovi prema njima uglavnom negativno obojeni.

Na osnovu navedene teorijske postavke, cilj našeg istraživanja je bio da se ispituju stavovi i spremnost roditelja dece tipičnog razvoja da prihvate učenike sa smetnjama u razvoju u inkluzivnoj školi.

METODOLOGIJA

Mesto i vreme istraživanja

Istraživanje je realizovano u Beogradu i sastoji se iz dve studije. Prva studija je sprovedena 2012. godine, a druga 2017. godine.

Opis uzorka

Uzorak istraživanja sastoji se od ukupno 1126 ispitanika, roditelja dece tipičnog razvoja. U prvoj studiji ispitano je 586 roditelja (očeva i majki), dok je drugom studijom obuhvaćeno 540 roditelja. Rezultati χ^2 testa pokazuju da nema statistički značajne razlike između grupa ($p > .05$).

Instrument istraživanja

U istraživanju je korišćen Upitnik za roditelje koji je primarno kreiran za potrebe ispitivanja potencijalnih uzroka koji dovode do neuspeha dece u školi. Između ostalog, kao jedan od uzroka školskog neuspeha navodi se i stav roditelja prema obrazovanju, te su u ovom radu prikazani rezultati istraživanja koji se odnose na stav roditelja dece tipičnog razvoja da prihvate učenike sa smetnjama u razvoju u inkluzivnoj školi.

(Samo)procena stava roditelja izvršena je davanjem odgovora na pitanja gde ocena jedan izražava negativan stav, ocena dva pozitivan stav, a ocena nula je dodeljivana onim odgovorima koji su se odnosili na opciju nemam stav.

Statistička obrada podataka

Podaci su obradjeni u statističkom paketu za društvene nauke, SPSS for Windows, version 21. Korišćene su mere prebrojavanja, mere centralne tendencije, mere varijabilnosti, χ^2 test i jednofaktorska analiza varijanse. Dobijeni rezultati prikazani su tabelarno uz prateći komentar.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA SA DISKUSIJOM

Stav roditelja učenika tipičnog razvoja prema inkluzivnom obrazovanju prikazan je u Tabeli 1. Rezultati istraživanja pokazuju da između dve studije (2012 vs 2017) postoje statistički značajne razlike u stavovima roditelja učenika tipičnog razvoja prema inkluzivnom obrazovanju ($F_{2,1124} = 11,128; p = .000$), odnosno da su stavovi bili negativniji u 2017. godini ($M = 1,34; SD = 1,051$) nego u 2012. godini ($M = 1,56, SD = 0,921$).

Ukoliko posmatramo razliku između majki i očeva, možemo da primetimo da su u 2012. godini očevi imali pozitivniji stav prema inkluzivnom obrazovanju, dok se u 2017. godini pozitivniji stav evidentira kod majki. Odnosno, s vremenom majke su razvijale pozitivan stav, dok je kod očeva stav prema inkluzivnom obrazovanju išao u negativnom smeru.

Tabela 1. Stav roditelja prema inkluzivnom obrazovanju

Studija		AS	SD	F	df	p*
2012. godina	majke	1,45	0,809	11,128	2;1124	,000
	očevi	1,61	0,863			
	ukupno	1,56	0,921			
2017. godina	majke	1,69	1,006			
	očevi	1,13	1,152			
	ukupno	1,34	1,051			

N - broj ispitanika, AS - aritmetička sredina, SD - standardna devijacija, F - F statistik, df - broj stepeni slobode.

* - statistički značajna razlika na nivou $p < .05$

U literaturi možemo naići na istraživanja, kako domaća tako i inostrana, koja su saglasna sa našim nalazima, ali i na istraživanja u kojima ne možemo da nađemo potvrdu naših rezultata. Razloge ne slaganja tumačimo različitim metodološkim rešenjima, kada su u pitanju istraživanja realizovana na prostoru Republike Srbije. Kada su u pitanju

istraživački nalazi autora van našeg prostora, onda pored eventualnih metodoloških razmimoilaženja, možemo dodati i kulturološke, socijalne i ekonomske razloge.

Naime, u istraživanju koje su sprovele Sretenović i sar. (2014) na uzorku od 101 roditelja dece tipičnog razvoja, utvrđeno je da između očeva i majki postoji statistički značajna razlika u stavu prema inkluziji. Majke imaju pozitivniji stav u odnosu na očeve. Takođe, isti autori su utvrdili da je 46.6% ispitanih roditelja stava da učenici sa smetnjama u razvoju u redovnim školama otežavaju realizaciju planiranih aktivnosti.

U višegodišnjim istraživanjima koja su radena na teritoriji Bosne i Hercegovine, utvrđeno je da jedan broj roditelja dece tipičnog razvoja pokazuje izuzetno negativan stav prema uključivanju dece sa smetnjama u razvoju u redovni obrazovni sistem (Pandža, 2017).

Studija koja je sprovedena u Indiji upućuje na to da kod roditelja dece tipičnog razvoja postoji pozitivan stav prema inkluzivnom obrazovanju, odnosno da ovi roditelji podržavaju i uvažavaju jednako pravo na školovanje dece sa smetnjama u razvoju (Narumanchi & Bharagava, 2011). Slično ovim nalazima jesu i rezultati istraživanja koje je realizovano u Grčkoj (Tafa & Manolitsis, 2003). Naime, rezultati ove studije su, pored toga da roditelji imaju pozitivan stav prema inkluzivnom obrazovanju, pokazali da što je veća učestalost roditeljskog kontakta sa decom sa smetnjama u razvoju manja je briga za uključivanje njihovog deteta u isti razred ili školu, kao i da roditelji prepoznaju više koristi nego nedostataka za učešće njihove dece u inkluzivnim programima. Stavovi roditelja se ne razlikuju u odnosu na pol i nivo obrazovanja.

Andelković, Vučinić, Jablan i Eškirović (2012) su na uzorku od 34 ispitanika (52,9% majki) ispitale stavove roditelja dece tipičnog razvoja prema inkluzivnom obrazovanju dece oštećenog vida. Rezultati njihovog istraživanja govore da roditelji uglavnom imaju pozitivan stav prema inkluziji dece sa oštećenjem vida, te da se ti pozitivni stavovi iskazuju tvrdnjama koje uključuju povoljne efekte inkluzije na lični i socijalni razvoj dece tipičnog razvoja i vršnjaka sa oštećenjem vida. Kada je u pitanju pol roditelja, isti autori navode da su očevi u poređenju sa majkama manje spremni da prihvate uključivanje svog deteta u inkluzivnu grupu i istovremeno više nego majke smatraju da je za dete sa oštećenjem vida korisniji boravak u specijalnoj grupi (Andelković i sar., 2012). Slično našim nalazima, očevi iz pomenutog istraživanja, češće nego majke, nude odgovor "nemam stav", tj. "ne znam" na svim pitanjima u upitniku.

ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata možemo reći da se negativni stavovi, nakon deset godina od zvaničnog uvođenja inkluzivnog obrazovanja u Republiku Srbiju, i dalje održavaju.

Dobijene rezultate istraživanja možemo posmatrati i sa gledišta da su zbog svoje roditeljske prirode, majke davale više socijalno poželjnih odgovora u odnosu na očeve.

No, ovakvi nalazi upućuju na to da je potrebno realizovati dodatna istraživanja i dublje istražiti razloge ovakvih rezultata.

U koliko roditelji imaju pozitivna iskustva sa inkluzivnim obrazovanjem, na tome će izgraditi i pozitivan stav koji će biti prenet i na njihovu decu. Na taj način stvoriće se pozitivna klima i uslovi za prihvatanje različitosti, što će umnogome doprineti razvoju celokupnog društva.

Literatura

1. Andelković, M., Vučinić, V., Jablan, B., Eškirović, B. (2012). Stavovi roditelja dece tipičnog razvoja prema inkluzivnom obrazovanju dece sa oštećenjem vida predškolskog uzrasta. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11 (4), 507-520. doi: 10.5937/specedreh11-2983
2. Auxter, D., Pyfer, J., & Huettig, C. (2001). *Principles and Methods of Adapted Physical Education and Recreation*. Saint Louis: Mosby-Year Book, Inc.
3. Garrick Duhaney, L. M., & Salend, S. J. (2000). Parental Perceptions of Inclusive Educational Placements. *Remedial and Special Education*, 21 (2), 121-128. <https://doi.org/10.1177/074193250002100209>
4. Jones, L. (1984). *Attitudes and Attitude Change in Special Education: Theory and Practices*. Reston, VA: Council for Exceptional Children.
5. Милачић-Видојевић, И., Глумбић, Н., Каљача, С. (2010). Ставови студената Универзитета у Београду према особама са интелектуалном ометеношћу. *Педагогија*, LXV (4), 601-612.
6. Narumanchi, A. & Bharagava, S. (2011). Perceptions of Parents of Typical Children Towards Inclusive Education. *Disability, CBR an Inclusive Development*, 2(1), 120 – 129.
7. Pandža, K. (2017). Stavovi roditelja učenika osnovne škole „Vladimir Nazor“ Čepin o kurikulumu usmjerenom na djecu s posebnim potrebama (Diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Medicinski fakultet.
8. Sretenović, I., Marković, M., Milivojević, M., Kovačić, A., Rodić, T. (2014). Stavovi roditelja dece tipične populacije prema inkluzivnom obrazovanju dece sa smetnjama u razvoju. U S. Potić (Ur.), *Zbornik rezimea sa III stručno-naučni skup sa međunarodnim učešćem „Aktuelnosti u edukaciji i rehabilitaciji osoba sa smetnjama u razvoju“* (str.35), Smederevo, 28-30. novembar 2014. Beograd: Resursni centar za specijalnu edukaciju. ISBN 978-86-89713-01-5
9. Tafa, E. & Manolitsis, G. (2003). Attitudes of Greek parents of typically developing kindergarten children towards inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 18 (2), 155-171. doi: 10.1080/0885625032000078952